

Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci (Život předbělohorského rytíře)¹⁾

Radka Behenská

Abstract: The study focuses on life of the lesser nobleman Jan Jeníšek of Újezd and Svrčovec and it is defined in the context of both his bourgeoisie ancestors' acts and his successors who got promoted to aristocracy. The study thus reflects social increase and proprietorial growth of the family that had been previously accepted among the nobles.

Key words: bourgeoisie, gentry, Prague, Klatovy, Svrčovec, estate, official, 16th century

Pestrý život Jana Jeníška z Újezda přitahuje pozornost historiků již od 19. století. Nebýt však jeho (v rámci nižší šlechty první poloviny 16. století vskutku výjimečné) záliby v psaném zaznamenávání všech podstatných i zcela marginálních aspektů svého dlouhého života, neexistoval by základní pramen, a tím i důvod, proč se jeho osobností blíže zabývat. Zůstaly by patrně jen zápisy o majetkových převodech, dlužích a soudních sporech v rozličných kvaternech desek zemských, případně i v jiných pramenech centrálních úřadů. Při troše štěstí by se jeho osoba mihla v torzovité korespondenci jeho současníků a humanističtí básníci by mu věnovali několik vzletných řádků ve svých básních.

Jan Jeníšek důsledně evidoval odeslanou i přijatou korespondenci, kterou pečlivě třídil a rozdělával do truhel podle stavovské příslušnosti pisatelů. Kromě toho si pořizoval také opisy této korespondence, dlužních zápisů i kvitancí při jejich splácení. Pečlivě si také zapisoval vývoj nejruznějších sporů svých „sousedů“, ve kterých Jan Jeníšek vystupoval v roli rozhodce (prostředka) či smluvce. V neposlední řadě věnoval velkou pozornost hospodaření a správě svého nevelkého statku Svrčovec nedaleko Klatov. Všechny tyto informace si Jan Jeníšek zaznamenával v rozmezí let 1539 až 1561 do tzv. Register bílých, jak je sám nazval. O tom, že vedení Register bylo Jeníškovým celoživotním zájmem, svědčí fakt, že si takových knih vedl hned několik.²⁾ Z diplomatického hlediska bychom mohli Registera bílá nejspíše charakterizovat jako soukromou památnou knihu smíšeného charakteru. Nicméně s tím dovětkem, že tematická šíře i formální charakter obsažených zápisů osciluje v mnoha polohách mezi registry korespondence a prameny účetní povahy, tudíž že nelze Registera jednoznačně zařadit do žádné zařité kategorie archivních pramenů.³⁾

1) Stať částečně vychází z diplomové práce s názvem *Všední život nižšího šlechtice: Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci podle jeho register*, obhájené v září 2015 na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

2) Nejstarší registra, která si Jeníšek vedl, byla Registera červená, jež se však do dnešní doby nedochovala a o jejichž existenci víme jen ze zmínek v Registerch bílých. Třetí a nejmladší známá Registera jsou tzv. Registera žlutá. Bílá i Žlutá registra jsou uložena v Archivu Národního muzea, Sběrka rukopisů, inv. č. 288, Registera bílá Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci 1539–1561; tamtéž, inv. č. 288 b, Registera žlutá Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci. Registera bílá obsahují 306 foliových listů a jsou psána českou novogotickou kurzívou. Viz také Radka BEHENSKÁ, *Registera bílá Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci – pramen pro studium každodennosti nižší šlechty v 16. století*, in: *Minulost Západočeského kraje* 48, 2013, s. 9. Bližší popis pramene viz též, *Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci* (DP), s. 17–18.

3) Vyjma obsáhlých hospodářských zápisů se v Registerch totiž objevují také prvky deníkových záznamů, částečně slouží jako kopiář. Hospodářské poznámky jako takové jsou známy z městského prostředí např. od lounského měšťana Jana Zákostelského, který si je zapisoval v letech 1553–1574. Viz R. BEHENSKÁ, *Všední život*

Primárně se Registra bílá zaměřují na konkrétní Jeniškovy hospodářské a veřejnoprávní aktivity a jejich detailní popisy. V jejich rámci se spíše okrajově zmiňuje také o své úřednické kariéře, o rodině, nebo třeba o svém patronu a zřejmě i dosti blízkém příteli Adamu ze Šternberka. Tyto spíše soukromé zmínky nás budou na následujících řádcích zajímat přednostně, protože tento příspěvek se zaměřuje na popis a průběh pestrého života Jana Jeniška z Újezda. Nástin životní pouti autora Register by se jistě zdál neúplný bez znalosti jakéhosi rodového kontextu, tedy pokud bychom pominuli prostředí, z jakého pocházel a kam vedly kroky jeho následovníků. Zmíníme tak počátky rodu Jenišků z Újezda a především Janova otce Jana staršího Jeniška i některá zajímavá zjištění týkající se jeho významnějších následovníků. Důraz však bude kladen na osobu samotného Jana Jeniška a (pokud možno) chronologické vylíčení jeho životní cesty. Vedle úřednické kariéry a majetkového vzestupu si přiblížíme také jeho rodinný život. Práce staví jak na vybraných pramenech centrálních institucí typu desek zemských, register komorního soudu a podobně, tak i na soukromých poznámkách autora z Register bílých a zjištěních dosavadní literatury.

Životopisnou stať Jenišků z Újezda zpracoval autor vystupující pod pseudonymem Věkoslav Třemšínský⁴⁾ na stránkách Klatovských listů, který přispěl množstvím informací o Jenišcích zejména v pramenech zemského a komorního soudu. Často z těchto pramenů doslovně opisuje zápisy týkající se Jana Jeniška a jeho rodiny. Stranou nesmí zůstat ani mravenčí práce Vojtěcha Jaromíra Nováčka, který v roce 1894 uveřejnil svůj článek a edičně vydal části Register bílých na stranách Muzejníku a později také Českého lidu. Vedle těchto autorů Registra bílá pročetl také Jindřich Vančura, který mnoho zajímavostí otiskl ve svém velkém díle o dějinách královského města Klatov. Nelze opomenout Augusta Sedláčka, Martina Koláře a mnoho dalších autorů šlechtických encyklopedií. Nejnověji se k dějinám rodu vyjádřili Radek Bacík a Věra Smolová, kteří přispěli ke studiu dalšími novými zjištěními a poukázali na do té doby nevyužité prameny.⁵⁾

Jan starší Jenišek z Újezda⁶⁾

Pro dosavadní studium poměrně překvapující informace k dějinám Jenišků přináší spisek o založení jezuitské koleje v Březnici Příbíkem (Jeniškem) z Újezda v roce 1650. Zde se

nižšího šlechtice, s. 16.

4) Vlastním jménem Alois Hovorka. Mnoho dalších autorů využilo Registra bílá pro svá specializovaná témata, kterých pramen nabízí velké množství. Například pro dějiny odívání čerpal z Register Zikmund Winter, vývoj počasí zkoumali autoři Krša a Šamaj, partikulární školství Martin Holý a v neposlední řadě také Jaroslav Čechura, kterému děkuji, že mě na pramen upozornil. Viz R. BEHENSKÁ, *Registra bílá*, s. 9–10.

5) Věkoslav TŘEMŠÍNSKÝ, Jeniškové z Újezda. Historická črta od Věkoslava Třemšínského, Klatovské listy (dále jen KL) 8, 1889, č. 36, 37, 38, 39, 41, 47, 51; 1890, č. 3, 5, 8, 9. Vojtěch Jaromír NOVÁČEK, Jan Jenišek z Újezda a na Svrčovci – Zprávy o životě jeho a některé ukázky z jeho pamětí, Časopis Musea Království českého 68, 1894, s. 237–257, s. 397–409; týž, Růže z Jericha v staročeském zvykosloví štedrovečerním, Český lid 3, 1894, s. 41–42; týž, Z hospodářských zápisek Jana Jeniška z Újezda a na Svrčovci /o hospodářství polním/, Český lid 14, 1905, s. 283–292; týž, /hospodářství luční a chov ovec/, tamtéž, s. 323–326. August SEDLÁČEK, Hrad, zámek a tvrz Království českého 9, Praha 1996; Martin KOLÁŘ, Ottův slovník naučný 13, heslo: Jenišek z Újezda, Praha 1898. Jindřich VANČURA, Dějiny někdejšího král. města Klatov 1–2, Klatovy 1927–1936. Radek BACÍK, Příbík Jenišek z Újezda. Úředník v pobělohorské době, Diplomová práce Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2007; týž, Příbík Jenišek z Újezda, pobělohorský úředník, Časopis Národního muzea – řada historická 176, č. 3–4, 2007, s. 161–193. Pro tuto stať jsem vycházela z autorovy diplomové práce. Nejnověji k Příbíkovi Jeniškově a dějinám rodu Věra SMOLOVÁ, Příbík Jenišek z Újezda (úvodní studie), in: Heraldická ročenka 2013, CD-ROM Bohemikální erbovníky a heraldické památníky II, Praha 2013.

6) K oddělení otce a syna stejného jména bylo pro přehlednost použito přívlástků starší a mladší. V pramenech se takovéto jejich označení nevyskytuje.

dozvídáme, že za vlády Jiřího z Poděbrad byl nějaký Jeníšek vyslán z Čech na Moravu, aby bránil město Hradiště proti uherským vojskům Matyáše Korvína. Nejprve zajistil věrnost města českému králi Jiřímu a poté udatně a úspěšně bránil město obležené Uhry. Král Jiří se Jeníškovi odvděčil dary – domem a dalšími požitky v tomto městě. Průčelí onoho domu údajně ještě v době sepsání oslavného spisku (patrně 2. pol. 17. století) neslo do kamene tesaný erb Jenišků. Tento Jeníšek se osvědčil ve válce i v době míru za vlády Vladislava Jagellonského. Proto jeho syna Jana Jeniška z Újezda týž král ustanovil správcem svého královského domu a dvora. Spisek dokonce zmiňuje, že Jeníšek shromáždil vojsko a chránil královský dům proti útoku Pražanů, kteří „zkaženi herezí“ připravovali rebelii (neboť král Vladislav prodléval převážně v Uhrách). Tím Jeníšek podnítl zášť mnohých proti sobě, takže král byl nucen listem daným v Budíně 1502 světit Jana v ochranu nejvyšších zemských úředníků a pokud by se Janovi přihodilo něco špatného, chtěl to král považovat za křivdu proti svému královskému majestátu. Volný překlad latinského textu ze 17. století odkrývá mnoho nových informací, které se však zatím nepodařilo jinými prameny ověřit a potvrdit. Pripustíme-li pravdivost jádra informací v oslavném spisku, pak nemůžeme vyloučit účast dosud neznámého předka rodu Jenišků při obraně (Uherského) Hradiště před Uhry ani obranu královského městského paláce Janem starším Jeníškem před útokem kacífů. Lze se jen domnívat, že druhá zmiňovaná informace se vztahuje k pražským událostem v roce 1483.^{7]} Jelikož tyto dějiny Jenišků jsou poprvé zmiňovány v oslavném spisku pravděpodobně až z doby 17. století, bude nutné fakta ověřit dalším výzkumem.

Prvním prameny bezpečně doloženým předkem Jana Jeniška z Újezda je jeho otec Jan z Domažlic řečený Jeníšek,^{8]} který se v dosud známých pramenech poprvé objevuje ve zprávě o nákupu staroměstského domu č. p. 2 zvaného U Kohouta/Kokota, přímo sousedícím se Staroměstskou radnicí. Jan starší koupil tento dům v roce 1485 od Magdaleny, vdovy po Václavu Chanickém a manželky Jiřího zlatníka za 320 zlatých uherských. V roce 1488 nechal Jan zapsat na tomto domě své ženě Elišce Kanické z Čachrova věno ve výši 75 kop grošů českých [dále kgč].^{9]} Zřejmě v této době se tedy podruhé oženil.^{10]} Už k roku 1485 Jan Jeníšek vystupuje v pramenech jako pražský měšťan.^{11]} V období od 29. ledna 1489 do 21. června 1490 se pak objevuje v seznamu staroměstských konšelů.^{12]} Jak se dozvídáme ze tří listin Vladislava II. z let 1500 a 1502, Jeníšek zastával funkci královského správce Týnského dvora, tzv. Ungeltu. V rámci této funkce měl objíždět se třemi koňmi a pacholky silnice Království českého a dohlížet na řádný výběr celních poplatků. Zřejmě za dobré plnění úkolů obdržel poplatek zvaný „tunnales“ vybíraný v Ungeltě. Zároveň ho panovník pověřil správou a řízením týnského dvora a stejně jako jeho předchůdce zde mohl po dobu služby užívat dům. V roce 1502 vzal panovník Jeniška pod svou zvláštní ochranu a potvrdil jej ve funkci týnského správce. Tato listina nejspíše navazuje

7] SOA Praha, VS Březnice, inv. č. 6409, kart. 874, sign. I-8, fol. 3rv.

8] Jindřich Vančura opravil Josefa Teigeho v latinské podobě jména Jana Jeniška z *Johannes Jenissek de Domažlic na Johannes de Domažlic dictus Jeníšek*, přičemž oba citovali z dnes nedochovaného rukopisu Archivu města Prahy č. 2106, fol. 151. Viz J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 296; Josef TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I. Staré město pražské 1*, Praha 1910, s. 225.

9] Archiv Hlavního města Prahy, Sběrka rukopisů 94 I, fol. 74.

10] J. TEIGE, *Základy starého místopisu*, s. 225 uvádí chybný rok 1480, zatímco J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 296, pozn. 2 jej opravil na rok 1488.

11] Josef TEIGE, *Seznamy staroměstských měšťanů*, in: Almanach královského hlavního města Prahy 6, 1903, s. 144.

12] Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy IX*, Praha 1893, s. 279.

na spor mezi ungeltním úředníkem Janem Poutníkem z Radnic se zástupci Českých Budějovic, kteří Poutníkovi zakazovali proclívat zboží a mařili jeho úřední povinnosti.^{13]}

Ve třech listinách krále Vladislava je Jan starší Jeníšek oslovován jako slovatný a uváděn s predikátem. Zřejmě někdy v 90. letech 15. století obdržel od panovníka erb a začal se psát s predikátem „z Újezda“. Stal se tedy erbovníkem, popřípadě erbovním měšťanem.^{14]} Stále nám však uniká Jeníškův skutečný původ a cesta, během níž byl přijat mezi pražské měšťany a získal si oblibu samotného panovníka. Jak z listin vyplývá, velkou roli v jeho kariéře hrála Jeníškova píle a entuziasmus. Při pátrání po původu predikátu „z Újezda“ se však dostáváme do slepé uličky. Nehledě na to, že Újezdů jako územních celků vznikajících za vnitřní kolonizace od 12. století se na našem území nachází stovky. I přes dobové zvyklosti určovat si predikát podle místa, které dotýčný vlastnil,^{15]} nejsme s to tento Újezd bezpečně identifikovat. Někteří badatelé se o to pokusili. Radka Bacíka studium genealogických sbírek přivedlo k Újezdu u Bíliny a také k blízkému Jenišovu Újezdu (dnes součást Bíliny), nicméně doloženo je pouze dočasné vlastnictví majetku (dědin) Janem Jeníškem v Libčevsi ve vzdálenějším okolí Bíliny.^{16]} Věkoslav Třemšínský uvažuje nad možným spřízněním Jeníšků z Újezda s Boubínskými z Újezda, zároveň však předkládá mnoho dalších rodů, které používaly predikát „z Újezda“.^{17]} Podle mého mínění se nabízí ještě přinejmenším jedna oblast, ve které můžeme hledat původ rodu Jeníšků. Tou je Domažlicko, čemuž napovídá jak podoba jména Jana staršího Jeníška objevující se v nedochované staroměstské knize (*Johannes de Domažlic dictus Jeníšek*), tak i původ jeho

13] Tři listiny viz Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské* XVIII, Praha 1900, s. 224, 226–227. O sporu s Budějovickými V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 8, č. 36, 1889, s. 1; KL 8, č. 37, 1889, s. 1. Třemšínský cituje desky dvorské, dnes je však příslušná kniha zápisů komorního soudu ve fondu Komorní soud, Registra 1 svědomí, kniha 90, s. 55, 56. Obecné souvislosti sporu s Budějovickými viz Josef MAČEK, *Jagellonský věk v českých zemích* (1471–1526) 1, Praha 2001, s. 120.

14] Významu pojmu erbovník a erbovní měšťan se věnoval také J. MAČEK, *Jagellonský věk* 2, s. 371. Podle něho je pojem erbovník přesnější, neboť se o erb kromě měšťanů ucházeli také svobodníci, bojovníci či dokonce poddaní. Nejvíce adeptů šlechtictví pocházelo z řad měšťanů, a proto se často setkáváme pouze s označením erbovní měšťan. Viz také Vladimír KLECANDA, *Přijímání do rytířského stavu v zemích českých a rakouských na počátku novověku. Příspěvek k dějinám nižší šlechty*, Časopis archivní školy 6, 1928, s. 7.

15] Noví erbovníci si vybírali predikát většinou podle svobodného statku, na kterém se zakoupili. Tamtéž, s. 6, 9.

16] R. BACÍK, *Příbik Jeníšek z Újezda*, s. 5. Srov. V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 239, pozn. 6., který pramenně dokázal držbu Libčevsi Janem starším Jeníškem. Opis obnovy deskového vkladu z roku 1506 viz také Registra bílá, fol. 276r.; Jeníšův Újezd je obec zaniklá v důsledku těžby uhlí ve druhé polovině 20. století. <<http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=909>>, [27. 7. 2015].

17] Tento nápad převzal od Bartoloměje Paprockého z jeho Diadochu a jeho pravdivost nedoložil. V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 8, č. 36, 1889, s. 1. August Sedláček nedokázal lokalizovat místa, na něž odkazuje predikát Boubínských z Újezda. Doložil jen, že jde o starou vladyckou rodinu, která měla na erbu (uprostřed štítu) mouřenína, avšak starší pečetě zobrazují hlavu „jeřabatou“ s oslím uchem nebo „bláznovskou“ čepicí. Ve druhé polovině 15. století sídlili Boubínští na Střele, Drslavicích a Cholticích. *Ottův slovník naučný* 4, Praha 1891, s. 475–476. Totožnost predikátu „z Újezda“ a podobnosti erbu v postavě mouřenína by mohly signalizovat, že oba rody měly něco společného. Erb Jeníšků z Újezda měl na příčné dělení štítu černé a zlaté barvy jednorozče ve skoku, hledícího vlevo, v opačných barvách než jsou pole štítu. Jako klenot erbu vystupuje polovina těla muže (mouřenína) v černém oděvu s bílým límečkem a čepičkou na hlavě (objevuje se i varianta bez čepice), který ve zvednuté pravé ruce drží zlatý palcát a levou rukou se opírá dlaní o bok. Nutno dodat, že vycházíme z podoby erbu, jak jej prezentují prameny 16. století za předpokladu, že se barvy neměnily. Rozdílné v porovnání s Jeníškovským erbem 17. století jsou zobrazování právě postavy mužů, mají jiné postavení těla, jinou tvář, oděv i čepici. Například na vyobrazení erbu Jeníšků v prvním vydání Matthioliho *Herbáře* z roku 1562 se setkáváme s kudrnatým mužem bez čepice, který má na sobě oděv opatřený bílým límcem. Podoba jeníškovského erbu tedy nebyla v 16. století zcela jednoznačná, což činí v případě možných porovnávání značně obtížné. Porovnání erbů nabízí kniha Martiny HRDINOVÉ, *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého. Edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. století*, hesla Boubínští z Újezda, č. erbu 55, Jeníškové z Újezda, č. erbu 270, Praha 2013.

druhé manželky Elišky pocházející z Kanic na Domažlicku.^{18]} Společný původ manželů mohl jistě sehrát svoji roli při seznámení. Tyto teorie však zatím zůstávají nepodloženy.^{19]}

Další prameny doložené zprávy o Janu st. Jeniškovi se váží až k roku 1503, kdy prodává svůj dům U Kohouta za 245 kop Janu Penízkoví.^{20]} O dva roky později jeho životní pout' končí, neboť vdova Eliška předala listy na úročné peníze, hotovost i různé svršky Burianu Halěři, novoměstskému měšťanu a zeti Jana Jeniška. Sama Eliška už v srpnu stejného roku odkázala své majetky jedinému synu Janovi.^{21]} Zároveň mu zvolila z řad svých příbuzných poručníky, kteří měli dohlédnout, aby s ohledem na jeho mládí zacházel se zděděným majetkem s rozvahou. Poručníky se stali Otík Kamýcký, místosudí Jindřich z Běšin, Eliščin bratr Bohuslav z Čachrova a Jan z Čachrova.^{22]}

Jan starší Jeníšek se oženil celkem dvakrát. První žena Dorota měla dříve za manžela mečíře Pavla, který ji obvěnil 300 kopami grošů míšeňských [dále kgm] a Janovi povila zřejmě dvě dcery.^{23]} Jedna z dcer Jeniška a Doroty pojala za manžela pražského měšťana Víta Chlivce a druhá Kateřina Buriana Halěře.^{24]} Potomci z těchto manželství a tedy vnuci Jana st. Jeniška později upomínali Jana Jeniška mladšího z dědictví 50 kgm, které jim jejich dědeček odkázal na smrtelné posteli. Dědic majetku Jan mladší Jeníšek se jim tuto částku dlouho zdráhal vyplatit. Dlouholetý spor skončil ve prospěch žalujících stran až v roce 1532.^{25]}

Na životě Jana st. Jeniška z Újezda je patrný jeho poměrně rychlý společenský vzestup. Stal se pražským měšťanem, posléze erbovníkem a královským úředníkem. I v osobní rovině bychom mohli cítit jistou snahu o postup ve společenské hierarchii ve druhém sňatku, když se oženil s dcerou z vladyckého rodu Eliškou Kanickou. Jeniška staršího bezesporu kusé prameny charakterizují jako evidentně pracovitého a cílevědomého člověka. Podařilo se mu nabýt majetku, který posléze naplno využil jeho syn Jan z druhého manželství.

18] *Ottův slovník naučný* 13, Praha 1898, s. 919.

19] Nepodařilo se nalézt další relevantní prameny, které by tezi potvrdily, a to ani v SOKA Domažlice.

20] O tom, do jaké doby dům Jan starší Jeníšek vlastnil, nepadá v literatuře jistota. Josef Teige uvádí rok 1503 jako rok prodeje domu Janu Penízkoví, ale Jindřich Vančura rok 1505. Teige vycházel z trhové knihy Starého města pražského, číslo 2107, která shořela v květnu roku 1945. J. TEIGE, *Základy starého místopisu*, s. 226, pozn. 10; J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov* 1, s. 296, pozn. 2.

21] Eliška Kanická měla mimo jiné zapsáno 250 kgč na dědinách v Podviní a Vysočanech, ze kterých jí plynul roční plat ve výši 17 kop. V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 239.

22] Za poručníky byli vybráni Otík Kamýcký, místosudí Jindřich z Běšin, Eliščin bratr Bohuslav z Čachrova a Jan z Čachrova. Národní archiv Praha, Desky zemské, sign. DZV 252, fol. A 16, 17.

23] J. TEIGE, *Základy starého místopisu*, s. 226.

24] Třemšínský s otazníkem uvádí jako manžela Kateřiny Petra Halěře z Jičíněvsi, zatímco Jindřich Vančura tvrdí, že Burian Halěř byl zetěm Jana mladšího Jeniška. Tvrzení Vančury podporují další zápisy v Registrech komorního soudu. Viz V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, Klatovské listy 8, 1889, č. 37, s. 1.

25] Tamtéž, č. 37, 49 a 50, s. 1–2. Jan starší Jeníšek odkázal na smrtelné posteli 50 kgč svému vnuku Janovi, synu Víta Chlivce a Jan toto své právo postoupil svému bratru Alešovi. Vít Chlivec, švagr Jana mladšího Jeniška, měl za ženu jednu z jeho sester. Mnohaletý spor skončil výplatou peněz Aleši Chlivcovi od Jana Jeniška. Věkoslav Třemšínský se zmiňuje o dvou dcerách Jana staršího a o vnuku Aleši, nožíři z Prahy a synu Víta Chlivce. Kromě toho Radek Bacík vysledoval další vnuky, kteří se hlásili k majetku svého děda. Šlo pravděpodobně o další potomky dcer Jana staršího Jeniška. Všichni byli měšťského původu a neuzívali dědova jména ani predikátu. R. BACÍK, *Přibík Jeníšek z Újezda*, s. 6; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, Klatovské listy 8, 1889, č. 38, s. 1.

Jan mladší Jeníšek z Újezda

Tak jako v případě otce Jana staršího, ani u syna neznáme datum narození. Podle charakteru zápisů desek zemských lze usuzovat, že v roce 1506 byl Jan mladší už dospělý, neboť vystupuje jako právně plnoprávný.^{26]} V říjnu roku 1510 zakoupil Jan Jeníšek od svého strýce z matčiny strany Jana Kanického z Čachrova^{27]} zboží vázané k tvrzi a dvoru Svrčovec nedaleko královského města Klatov. Zboží obsahovalo tvrz a ves Svrčovec s dvorem, pustý hrad Komošín, mlýn na Úhlavě, krčmu, dva poddané v Poleňce, půl dvora v Lučici a jednu poustku. Jeníšek později přijal také další nabídku Kanického na část lesa Běleč a území mezi lesy Běleč^{28]} a Doubrava. Za všechno měl Jeníšek zaplatit 1700 kgm. Zaplatil nejprve 1115 kgm a na příštího svatého Jiří měl doplatit zbytek sumy. Kanický si podržel na Svrčovci byt do splacení částky následujícího roku. Trhová smlouva zaznamenala i to, že Kanický měl osít pole a na jaře se s Jeníškem měli spravedlivě rozdělit o úrodu. Co se týkalo rozdělení ryb, dohodli se, že když ryb bude dostatek, tak jich část Jeníšek dostane, pokud ne, měl se Jan Jeníšek porozhlédnout po části lesa, a pokud by se mu líbil, tak by mu jej Kanický také nabídl k odprodeji. Jeníšek tímto způsobem získal za 30 kgm část lesa mezi Bělčí a Doubravou. K úplnému vyrovnání zbývalo ještě nechat opravit stoku, kterou šla voda z řeky Úhlavy na svrčovecký rybník na náklad Jana Jeníška.^{29]} Na jaře roku 1511 se Jan Jeníšek přistěhoval na Svrčovec. Kruhovou tvrz postavenou nedaleko řeky Úhlavy obepínal vodní příkop a za ním se nacházela přilehlá ves.

Jan Jeníšek odchodem z Prahy dal najevo svůj záměr plně se začlenit mezi osobně svobodné obyvatele země. Využil příznivé doby, kdy podobný postup zemské právo umožňovalo. Erb se asi do konce 15. století považoval za znamení vladectví a urozenosti. Pokud daná osoba obdržela erb, získala tím právo zápisu svého svobodného majetku do desek zemských. Erb se získával buď udělením od panovníka, nebo v případě svobodných měšťanů bylo možné učinit vlastní výběr erbu i predikátu jako znamení starobylé svobody. Pokud se tito erbovníci oprostili od městských vazeb, zřekli měšťanského způsobu života a zakoupili se na svobodných statcích, stávali se příslušníky nižší šlechty. Jan mladší Jeníšek se tedy jako potomek erbovního měšťana mohl po usazení na svobodném svrčoveckém statku považovat za vladky, v dobovém vnímání za nižší vrstvu v rámci rytířského stavu.^{30]} Svůj příklon k nižší šlechtě stvrdil Jeníšek i výběrem nevěsty. Vzal si za ženu Annu Sádlovou z Kladrubec, dceru vladky Jindřicha Sádla z Kladrubec.

Souběžně se zakládáním rodiny se snažil Jeníšek rozmnožovat také své pozemkové jmění. V září roku 1516 zakoupil ves Štěpánovice s krčmou a jedním poddaným ve Lhotce. Trhová smlouva Jeníškovu povolovala, že kdyby neměl dostatek peněz na zaplacení do svatého Martina, může polovinu dlužné částky doplatit až na příštího svatého

26] V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 239, pozn. 6.

27] Jan Kanický zdědil tento majetek spolu se svým bratrem Hynkem od jejich strýce Otika Kamýckého ze Stropčic. Otika považuje August Sedláček za stavitele tvrze přímo ve Svrčovci. Předchozí svrčovečtí páni sídlili na opevněném hrádku na vrchu Komošín nedaleko Svrčovce. NA Praha, DZV 43, fol. K 11; A. SEDLÁČEK, *Hrady* 9, s. 50.

28] Nováček dle desek zemských (kvatern památný červený, 1543, list K10) používá název Bilec. – viz V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 239.

29] NA Praha, DZV 43, fol. K 10, 11; opis také v Registra bílá, fol. 267rv.

30] Důkladně se jednotlivým pojmenováním nižších šlechticů věnoval Josef Macek v dílech *Česká středověká šlechta a Jagellonský věk*, shrnuto v R. BEHENSKÁ, *Registra bílá*, s. 12–13.

Jiří. Podle Vojtěcha Jaromíra Nováčka Jan Jeníšek neměl dostatek peněz, aby částku za Štěpánovice v předepsaných termínech splatil, protože dne 19. června 1518 prodávajícím Václavu Chlumčanskému vydal dlužní úpis na 1000 kgm, kde se za něho zaručili čtyři muži, mezi nimi třeba také známý odpovědník Petr Suda z Řeneč a na Janovicích. Celková suma za Štěpánovice čítala 1040 kgm. Nevíme, kdy k doplacení dlužné částky došlo, nicméně synové Václava Chlumčanského na jaře roku 1545 dosvědčili při úřadu desek zemských, že Jeníšek za Štěpánovice zaplatil.^{31]}

Král Ludvík Jagelonský Janu Jeníškovu udělil v roce 1521 právo svobodného kšaftu s majetkem, který má, nebo v budoucnu získá.^{32]}

Rozšiřování Jeníškových majetků a tím zřejmě i jeho šlechtického sebevědomí se neobešlo bez rozepří s majiteli sousedních statků a panství. S Klatovskými vedl táhlý spor o stoku, která vedla vodu z řeky Úhlavy na Jeníškův rybník u tvrze na Svrčovci. Návrh řešení sporu z roku 1524 předpokládal, že Klatovští povolí Jeníškovu, aby strouha vedla přes jejich pozemky za té podmínky, že Jeníšek vloží ke břehu trubku, která bude regulovat směr vedení vody, a vybuduje stavidlo pro případné omezení velkého množství vody. Tento návrh však Jeníšek nepřijal. Další pře se týkala vybírání cla z Jeníškových koní v branách města Klatov. Tyto poplatky se dle Jeníška neslučovaly s výsadami rytířského stavu a on se jeho placení bránil. Klatovští zase poháněli Jana Jeníška z nářku cti kvůli Jeníškově vyjadřování, které mělo poškodit jejich „čest a poctivost“.^{33]} Mimo tyto osobní spory se dále obě strany přely v rolích vrchností zastupujících své poddané, obyvatele či měšťany. V roli vrchnosti tak Jan Jeníšek vystupoval například roku 1522 ve věci rvačky mezi vlastním poddaným Markem ze Štěpánovic a klatovským bednářem Jírou Rozvorou a jeho tovaryšem Vaňkem Maršálkem. Když Marek se svými kumpány bednáře i jeho tovaryše fyzicky napadli, podařilo se sice Jírovi utéct, ale Maršálek byl těžce zraněn oštěpem. Klatovští kvůli incidentu poháněli Jana Jeníška před komorní soud, aby se tam poddaný Marek zpovídal ze svého činu. Jeníšek zároveň Klatovské také obsílal před komorní soud, kvůli zadržení jeho poddaného a požadoval finanční náhradu.^{34]}

Jak naznačí následující řádky, mohly být tyto sousedské spory a naschvály umocněny rovněž bouřlivým obdobím počátku 16. století, tedy doby, kdy Jan Jeníšek přišel na jihozápad Čech, a která se nesla ve znamení nepokojů a neustálého napětí mezi šlechtou a městy. Hospodářský a politický boj mezi oběma stavy měl své projevy i na Klatovsku. Region specifický příhraniční polohou byl zasažen dlouholetými potyčkami, loupežením a pustošením vesnic v rámci šlechtických bojů na obou stranách hranice. Někteří šlechtici dlouhá léta uvyklí válečnému způsobu života vstupovali do služeb bavorské šlechty – příkladem Janovští z Janovic a na Bystřici. Královská města spojená ve svazu se snažila stupňující se nepřátelství řešit na častých sjezdech, prakticky pak doplňováním vlastních zbrojnic či zlepšováním obranyschopnosti městských hradeb. Silniční loupeže a přepadání

31] Obnovený deskový vklad Štěpánovic s příslušenstvím si Jan Jeníšek přepsal do Register bílých, fol. 268r–269r. Dále V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 240; J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 297.

32] August SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských, které se v Paprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedené*. in: *Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická* 1892, č. 5, 1893, s. 62.

33] J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 297–298, 303.

34] O výši Jeníškem požadované náhrady neparuje shoda – Vančura píše s odkazem na edici *Archiv český*, že Jeníšek žádal 150 kgm. List v Archivu českém dokládá částku 150 kgč. Třemšínský zase hovoří o sumě 200 kgč. Viz J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 297–298; Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.) *Archiv český* 32, Praha 1915, s. 274; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, Klatovské listy 8, 1889, č. 38, s. 1.

obchodníků neustalo v regionu ani po vydání Svatováclavské smlouvy v roce 1517. Po vyhnání Heřmana Janovského z janovického hradu na něj byl rožmitálskou skupinou dosazen zeman Petr Suda z Řeneč, jehož úkolem bylo cíleně škodit zejména měštům. Suda poskytoval ochranu loupežníkům, kteří přepadávali klatovské obchodníky. V květnu roku 1520 pomocníci Petra Sudy založili požár Klatov, který zničil až na 250 domů. Odvetná výprava městského svazu dokázala až za pomoci silného vojska Pražanů Petra Sudy z Janovic vyhnat.^{35]}

Vzhledem k několika výše zmíněným sporům s královským městem Klatovy a díky Jeniškově příbuzenství s Otíkem Sádlem z Kladrubec zvaným Bavor, jenž byl jeho švagrem a také jedním ze členů zdejších odpovědnických^{36]} družin, řadí někteří autoři samotného Jeniška mezi podporovatele odpovědníků a lapkovských protiměstských družin. Tito „fedrovníci“ poskytovali odpovědnickým družinám útočiště, zbraně, koně, peníze, potravu, případně je ke kořistnickým akcím přímo vybízeli. Sám Jeníšek připojil svůj podpis ke stížnému listu západočeské šlechty, kterým 8. května 1523 poháněla zástupce města Klatov před komorní soud a obviňovala je z podpory Janovských ve škodných akcích právě proti šlechticům.^{37]} Jiří Jánský ve své studii doložil, že se Jan Jeníšek podílel na sepsání odpovědního listu Bavora Sádla a radil mu, jak má text koncipovat.^{38]} Škodné akce proti městu Klatovy měl sice z pozadí podporovat, avšak otevřeně nikomu válku nevyhlásil.^{39]}

Jenišek se kromě hospodaření na svém statku věnoval také budování kariéry úředníka. Je na místě se domnívat, že mu na této cestě pomáhal Adam ze Šternberka na Zelené Hoře. Patrně v roce 1540 Jan Jeníšek vstoupil k Adamovi do služby, za niž získával pravidelný plat.^{40]} Jaké povinnosti a činnosti se k této službě vázaly, nám však zůstává utajeno. Jejich vztahy není možné redukovat pouze na rovinu služebný úředník-pán, či klient-patron. Vztah mezi oběma muži totiž nefungoval jen v pragmatické rovině služby, obchodů, půjček či ručení, ale zakládal se rovněž na značné důvěře mezi oběma muži. Jak jinak by mohl Adam žádat Jeniška, aby mu zkontroloval jeho závěť, aby se Jeníšek zaručil za věno

35] J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov* 1, s. 267n; Lenka SÝKOROVÁ a kol., *Klatovy*, Praha 2010, s. 142–144.

36] K problematičnosti samotného pojmu „odpověď“ se v posledních letech vyjádřil Jindřich FRANCEK, *24. 10. 1517, Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*, Praha 2006, s. 40–42; týž, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Zločinnost a bezpráví*, Praha – Litomyšl 2011, s. 649. Autor vyvrátil na základě dobových pramenů využívání pojmu „opověď“ ve významu vyhlášení otevřeného „záští“.

37] „Chroničtí“ odpovědníci Janovští v této době přepadávali a vypalovali také sídla nižší šlechty, zatímco Klatovští působili jako jejich spojenci. J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov* 1, s. 298, 301. Opis stížného listu v J. ČELAKOVSKÝ (ed.) *Archiv český* 32, s. 413.

38] J. JÁNSKÝ podrobně rozebral ve sledované době vývoj a průběh rozbrojů mezi šlechtou a městy nejen na Klatovsku ve své studii *Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514–1534*, *Táborský archiv* 5, 1993, s. 63–135, zvl. s. 64, 69. Srov. R. BACÍK, *Přibík Jeníšek z Újezda*, s. 8.

39] Tato konstatování nelze z hlediska *Register bílých* potvrdit ani vyvrátit, protože v *Registrech* se vyskytují záznamy, v nichž vystupuje Bavor Sádlo v běžných konfrontacích s ostatními nižšími šlechtici. Jan Jeníšek se na něj obracel v záležitostech ručení, svědectví či půjčování peněz. Jeníšek byl Bavorovi na jeho svatbě a Bavor za Jeniška vyřizoval mnohé záležitosti v Praze, například mu obstaral masť na dnu nebo *dvoje pilule*. Četná spolupráce pramenila zřejmě také z důvodu jejich příbuzenství. Dále je nutné připomenout, že *Registra bílá* jsou vedena až od roku 1539, tedy řádku let po zmiňovaných událostech. *Registra bílá*, fol. 58r, 73v, 74r. Lépe by tuto choulostivou otázku mohla odpovědět starší *Registra červená*, ale ta se téměř jistě nedochovala.

40] Jan Jeníšek si poznamenal několikrát výši služného od pana Adama. Poprvé roku 1541 si přivezl služné za rok v hodnotě 20 kgč. Za rok 1545 vydělal na službě u Adama také 20 kgč, pouze je obdržel ve dvou splátkách. *Registra bílá*, fol. 20r, 41rv.

Adamovy ženy, či proč by Adam strojil svatbu pro Jeníškovu dceru na Zelené Hoře. Stále však vězel mezi oběma muži znatelný rozdíl ve společenském postavení. Adam přece jenom patřil k přední aristokracii země a Jeníšek, jeho služebník, klient a patrně i důvěrník, dosáhl teprve nedávno přijetí mezi nižší šlechtu.

Adam ze Šternberka příslušel ke konopištské větvi českých Šternberků. V roce 1536 znovu získal panství Zelená Hora do rukou Šternberků a od té doby zdejší zámek využíval jako svoji rezidenci vedle zděděného Konopiště. Na všech panstvích si budoval vlastní mocenské vazby s tamějšími šlechtici. Se Zelenou Horou byl klientsky spojen Jan Jeníšek.⁴¹⁾ Nepochybně měl Adam ve svém okolí takových mužů mnohem více. Jeníšek Adamovi věrně sloužil až do aristokratovy smrti 6. února 1560.⁴²⁾

Adam jako vlivný aristokrat a zemský úředník měl možnosti a kontakty, kterými mohl pomoci Janu Jeníškovi v budování jeho úřednické kariéry. Zároveň musel mít Jeníšek podporu zdejší šlechty, mezi kterou si patrně krátce po svém příchodu na Svrčovec získal vliv. V letech 1539 a 1540 zastával funkci hejtmana Plzeňského kraje za rytířský stav. Jako hejtman dohlížel na bezpečnost v kraji, rozhodoval menší spory a hlavně svolával krajskou hotovost, nebo dbal na výběr daní či povolování trhů.⁴³⁾ V roce 1540 mu panovník například adresoval list, kterým ho vybízel k zajištění nápravy ve věci pozdního zaslání přiznání majetku a odvodu berní z Plzeňského kraje.⁴⁴⁾ Jan Jeníšek se také hojně účastnil zemských sněmů. V letech 1541, 1547, 1549 a 1558 byl volen relátorem⁴⁵⁾ k deskám zemským. Při redakci zemského zřízení ve 40. letech 16. století pak dokonce Jan Jeníšek zasedal v komisi, která přezkoumávala sporné články.⁴⁶⁾ Jak ještě uvidíme, pomyslná hvězda jeho politické kariéry vystoupala později ještě o stupínek výše.

Časté vyjíždky do Prahy Jeníšek občas zmiňoval také ve svých Registrech. Jeníšek hlavní město nenavštěvoval jen kvůli úředním aktivitám, ale často musel vyřizovat i záležitosti sporů u purkrabského či komorního soudu. Nejen posty v rámci krajské a odborná pomoc při zemské správě, ale například také častá Jeníškova role smírčího soudce

41) Ke klientelismu více Petr MAŤA, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 657–672. V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 248 neměl pochyb o vzájemném vztahu Jana Jeniška a Adama ze Šternberka: „...*těšil se* [Jan Jeníšek – pozn. aut.] *nejen plně důvěře páně Adamově ze Šternberka, který bez něho nic důležitějšího nepodnikal...*“ K tématu také Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 28n.

42) V letech 1546–1549 zastával Adam ze Šternberka funkci karlstajnského purkrabí, posléze se stal dvorským sudím. Za věrné služby králi Ferdinandovi byl odměněn vložení Zelené Hory s příslušenstvím do desk zemských v roce 1558. Mezi lety 1554–1560 zastával Adam funkci nejvyššího zemského komorníka. Byl dobrým hospodářem a nezanechal na konci života svým synům zadlužené statky. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí* 24, Praha 1906, s. 777–782; A. SEDLÁČEK, *Hrady* 9, Praha 1996, s. 230; Roman SEJK, *Urozenost, majetek a moc (Šternberkové v 16. a 17. století)*, Středočeský sborník historický 28–29, 2002–2003, s. 13–17.

43) Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmana v předbělohorském období a soupis krajských hejtmanů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009, s. 10.

44) A. SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských*, s. 62.

45) Relátor je posel k zemským deskám, vybírá jej panovník z pánů nebo vladkyň a jedná se o přísěžného radu panovníka. Relátor musí být přítomen u zápisu do desk zemských a u vymazání zápisu. Jeho úkolem je verifikace a publicita deskového vkladu. Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Dolní Břežany 2007, s. 109, čl. 2; s. 165, čl. 182. Viz také Registra bílá, fol. 276rv.

46) Komise působila v letech 1545, 1547 a v roce 1549 mělo dojít k „*přeslyšení opravených zřízení zemských*“. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I*, Praha 1877, s. 618; *Sněmy české II 1546 až 1557*, Praha 1880, s. 507, 603–604. Sám Jeníšek si stěžoval na průběh rokování: „*I vyjel sem v středu z domu a ve čtvrtek na svatého Valentýna sem do Prahy přijel a v pátek sem mezi jiné osoby do pokoje [ke] králi jeho milosti puštěn byl[.] A tak tyto osoby dole psané sme přítom napravování práva seděli[.] ale řídko kdy sme byli všickni[.]* Registra bílá, fol. 297r.

ve sporech nižší šlechty na Klatovsku svědčí o Jeniškově autoritě a váženosti, které se mu dostávalo.

V roce 1541 rozšířil Jan Jenišek své panství koupí vsi Vícenice a jednoho člověka v Dehtíně od Jana Půty Švihovského. Tím získal i krčmu a další pozemky, které k těmto majetkům přináležely. Několik předem dojednaných podmínek při prodeji majetku Jan Půta Švihovský nesplnil, a tak ho Jan Jenišek pohnal v roce 1545 před zemský soud za nedodržení smlouvy. Na kupovaném majetku vážlo také věno Půtovy manželky Evy Švihovské ze Sodoměře, která dala manželovi povolení k prodeji. Jeniškovi na to vystavila list, avšak měla se tohoto majetku jako svého věna zřici ještě před zemským soudem.^{47]} Tři roky táhnoucí se spor se vyřešil až díky zásahu Adama ze Šternberka. Trh byl vložen do desek zemských až v říjnu roku 1548.^{48]}

V roce 1548 přibyla ke svrčoveckému statku ještě ves a poplužní dvůr Tupadly s kmetci dvory, dříve část majetku Adama Lva z Rožmitálu,^{49]} za něhož se Jan Jenišek dříve zaručil.^{50]} Jan Jenišek ve svých Registrech nejprve uvádí smlouvu s Jiříkem Sobětickým, který toho času zmíněné majetky držel a patřil vedle Jana Jeniška a dalších k věřitelům Adama Lva z Rožmitálu. Ostatní ručitelé Adama Lva z Rožmitálu Sobětickému sdělili, že má majetky postoupit Janu Jeniškovi. Jenišek si opsal také oprávnění vybraných ručitelů Adama Lva zapisovat do desek zemských části majetků Adama Lva jeho věřitelům.^{51]} K zápisu Tupadel jako Jeniškova majetku do desek zemských došlo až 16. října roku 1548 a Jenišek za ně zaplatil 225 kgč.

Zároveň s neúnavným rozvíjením rodového statku a své politické kariéry nezapomínal Jenišek ani na svou rodinu. Zřejmě záhy poté, co se oženil, se začala rodina rozrůstat. S Annou Sádlovou měli celkem 12 dětí – devět dcer a tři syny. Uživít tak početnou rodinu představovalo jistě nelehký úkol pro sice schopného, ale stále poměrně chudého šlechtice. Jenišek kvůli svým četným aktivitám neustále cestoval a nezdržoval se příliš doma. Na svrčovecké tvrzi a ještě více při vedení rytířského statku se našlo vždy mnoho práce, a tak Jenišek vedl své děti k tomu, aby jej v případě jeho nepřítomnosti zastoupily, či některé činnosti samy vyřídily.

Nejstarší syn Vilím pomáhal otci s řízením hospodaření, doprovázel jej při obchodních cestách a v případě jednání s právním dosahem se stával i očitedým svědkem takového jednání, aby o něm mohl kdykoli svědčit. Otec jej také využíval jako písaře

47] Jan Půta se ještě zavázal zjistit výši platu, který měl být odváděn z prodávaných pozemků klášteru do Plzně a o danou částku Jeniškovi snížit kupní cenu. Dále měl znovu vydat shofelý list, který se týkal dohody o stoce z rybníku Klatovských přes louky vícenských lidí. List od Evy Švihovské, kterým se zřekla pojištění svého věna na prodaném majetku, byl vložen do desek až ve středu po sv. Janu Křtiteli roku 1549. Opis z desek zemských viz Registra bílá, fol. 273rv; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 39, s. 1. Celý proces shrnul V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 243.

48] Registra bílá, fol. 269v–273v. V roce 1542 si Jan Jenišek zapsal, že se s Janem Půtou mnohokrát neshodli a podezíral ho, že se o něm (tj. Jeniškovi) v Praze „radili chtějíc mě těžkost pro mé uvázání s komorníkem v Švihov učiniti.“ Registra bílá, fol. 111v. Špatná finanční situace Jana Půty Švihovského se prohlubovala a promítala také do vztahů s okolní šlechtou, které dlužil. Např. J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov 1*, s. 365.

49] Adam Lev z Rožmitálu byl synem mocného politika počátku 16. století Zdeňka Lva. Adam zdědil po otci obrovské dluhy a nezbyvalo mu než majetky rozprodat. V roce 1541 pak Adam utekl s rodinou na Moravu, protože na něj byl vydán zatykač za neplacení berně. Zchudlý šlechtic tam dožil v ústraní. Viz Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 8–93, shrnuto v R. BEHENSKÁ, *Všední život nižšího šlechtice*, s. 44–45.

50] Registra bílá, fol. 132rv.

51] Tamtéž, fol. 10v, 273v–274r. Oprávnění ručitelů zapisovat do desek NA Praha, Desky zemské, DZV 8, fol. O 18.

a příležitostného posla. Jan Jeníšek si poznamenal velmi zajímavou přípravu syna na válečné tažení ke Znojmu v roce 1543. O svolání zemské hotovosti rozhodl zemský sněm na žádost panovníka 30. dubna 1543. Svobodní obyvatelé země byli tzv. šacovníci, tedy podle příznaného majetku jim bylo určeno, kolik mužů mají postavit do pole. Z každého tisíce kop grošů českých odhadnutého majetku měl být vypraven jeden jízdní kůň a čtyři pěší vojáci, nebo místo čtyř pěších jeden jezdec na koni.^{52]} Jeníšek tedy postavil dva jezdce – syna Vilíma a jistého Žilku, které v srpnu vyslal ke Znojmu, kde se vojsko k tažení shromažďovalo. Blíže neznámému Žilkovi za tuto službu platil a ještě jej do pole vybavil tak, že mu opatřil „*klobuk[,] kabát[,] nohavice, sukni*.“^{53]} Tažení na obranu Moravy měl velet sám Ferdinand I., ale skončilo fiaskem a vojsko se začátkem října rozešlo.^{54]} Vilím se Žilkou se vrátili domů a Jeníšek doplatil Žilkovi slíbené peníze.

Dva mladší synové, Burian a Vladislav řečený Lacek, chodili v letech 1544 až 1547 společně do školy – nejprve do Klatov, kde jim otec zajistil bydlení, a posléze do učení do Prahy.^{55]} Jeníšek si o vzdělávání synů udělal podrobné zápisy. V dubnu roku 1544 dojednal, aby Burian a Vladislav navštěvovali školního bakaláře v Klatovech. Jeníšek jej žádal, aby syny „*učil sám obvládně a s nimi pracoval[,] však také v obci mezi žáky bývati mají[,] aby se snáz latině mluvíti učili*“. Burian s Vladislavem za dva týdny tedy začali „*do školy choditi*“, avšak Jeníšek přiznal: „*ale netuším mnoho aby se učili*“. Skutečná výuka začala zřejmě až na konci května, kdy „*do světničky k němu počeli učiti se choditi*“. Na to Jan Jeníšek zaplatil bakaláři méně peněz, než mu slíbil, protože s výukou prodléval. Zřejmě po zkušenostech z prvního skutečně výukového týdne Jeníšek rozhodl, že syny nechá bydlet přímo v Klatovech. Požádal tedy měšťana Pavla Jelítka „*aby jim stravu dával od toho času jak k ně[m]u přišli až do svatého Havla[,] má[m] je[m]u od nich dáti x kop míš*“. Ke dni 28. října si Jeníšek zapsal: „*vzal sem pacholata domu [...] ze školy i od Jelítky*“.^{56]} Následujícího roku Jeníšek dal syny „*do učení Jiříkovi bakaláři u Tří studnic na Starém městě*^{57]} *za svatým Mikulášem*“.^{58]} Pobyli v Praze dva roky a otec za jejich ubytování, stravu a praní platil devět kpm čtvrtletně. O tom, zda peníze na vzdělání synů došly v pořádku, „*pacholata psaly[,] že jest jim ty peníze pan Zikmu[n]d Měsíček hned to ve čtvrtce po svatém Martellu jináč na Boží vstoupení [22. 5. 1546] dal a oni je také ten den hned dali svému bakaláři*“.^{59]}

Hermenegild Jireček na základě rozboru oslavných básní, které napsali přední humanističtí básníci, charakterizoval Jeníškovy syny následovně: „*[...] Vilém za nepřítomnosti otcovy řídil hospodářství polní. Druhý syn Burjan, pěkný a bystrý mladík, dívkám zvláště oblíbený, horlivě pěstoval myslivost, honě zajíce i medvědy. Nejmladší Ladislav*

52] *Sněmy české I*, s. 309. Usnešení sněmovní I. 1543, 30. dubna, dostupné z < <http://www.psp.cz/eknih/snemy>>.

53] Registra bílá, fol. 28v.

54] Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská I/II*, Praha 1971, s. 162–163. Dále k tématu R. BEHENSKÁ, *Všední život nižšího šlechtice*, s. 27.

55] O vyučování a jeho financování mladších synů více Registra bílá, fol. 31r, 33v, 41v, 42v, 43v; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 241–242, pozn. 15, cituje přímo z Register bílých.

56] Registra bílá, fol. 31r.

57] Viz J. TEIGE, *Základy starého místopisu Pražského I.*, s. 100.

58] Registra bílá, fol. 33v.

59] Tamtéž, fol. 41r.

či Lacek vynikal vtípem, i dán byv na studie, mezi současnými právníky požíval dobrého jména."^{60]}

Jak je dobře známo, přinesl rok 1547 zvrát ve vztahu panovníka se stavovskou obcí. Ferdinand I. se snažil svolat zemskou hotovost na pomoc saskému vévodovi Mořici Saskému. Neochota stavovské obce shromáždit zemskou hotovost v rozporu se zemským právem se projevila také u Litoměřic, kam sice šlechtici dorazili, ale mnozí neozbrojeni a se záměrem vyjednávat s králem.^{61]} Události, které vešly do dějin jako první stavovské povstání, se dotkly i samotného Jana Jeníška. V zápisech Register však tyto informace figuruji pouze na samém okraji hospodářských zápisů. O nešťastné zimě roku 1547 si zapsal: „*Byl sem v Litoměřicích a ovčák mi mistr umřel[, celou zimu pásli a proto mnoho sena strávili.*“^{62]} Ovce bez ovčáka začaly hynout 24. února. V té době se Jeníšek již nacházel mimo Svrčovec. O tom, že by jezdil do Litoměřic třeba za účely obchodními, se z žádných jiných zápisů nedozvídáme. Jeho cesta tedy téměř jistě souvisela s událostmi týkajícími se stavovského povstání.

Ačkoli obvykle bývá celý rod Jeníšků z Újezda i námi sledovaný Jan Jeníšek považován za vždy loajální vůči panovníkovi, vývoj stavovského povstání v roce 1547 ukázal, že tomu tak nebylo pokaždé. Jan Jeníšek totiž podepsal vedle Adama ze Šternberka, svého patrona, opoziční program české šlechty a královských měst zvaný *Přátelské snešení stavův českých*. Podpis k tomuto textu připojilo na téměř 1750 českých šlechticů.^{63]} Tento příklon a podpora odbojné stavovské obce nabourává ideální obraz Jeníšků, podaný například v majestátu císaře Ferdinanda III. z roku 1642, kterým povýšil Přibíka Františka do panského stavu a polepšil rodový erb. Panovník ve své listině mimo jiné vyzdvihuje Janovu věrnost v době „pozdvížení“ stavů roku 1547. I přes četné výhrůžky ze strany stavů však dle znění erbovní listiny zůstal Jan Jeníšek své vrchnosti, tedy panovníkovi, věrný a všechna jeho nařízení „*se vší největší pilností a horlivostí vykonávati se vynasnažoval*“.^{64]}

S politickým směřováním úzce souvisí ještě otázka Jeníškovy náboženské vyznání. Jan Jeníšek se o otázkách víry ve svých Registerch až na drobné výjimky nezmiňuje. Víme jen, že vyznáním byl katolík a odváděl desátek dolanskému faráři.^{65]} Při obchodní činnosti nebo právních sporech nezdůrazňoval víru ostatních, zjevně mu záleželo na jiných hodnotách... Přece jen dobu kolem poloviny 16. století charakterizovala stále ještě značná konfesní nevyhraněnost a náboženská tolerance.

Z častých cest do Prahy, centra politického dění, se Jan Jeníšek vracel na „periferii“, tedy domů na Svrčovec. Čekala ho zde rodina, přátelé, ale také spousta povinností. Ve 40. letech 16. století patřil již v regionu k uznávaným autoritám, což se projevovalo v jeho časté roli smírčího soudce. Dosavadní převážně chronologické vyprávění o životě Jana Jeníška nyní krátce přerušíme, abychom se konkrétněji seznámili s Jeníškovým

60] Hermenegild JIREČEK, *Z dějin rodiny Hodějovské*, in: Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě a politice 13, 1883, s. 985; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 51, s. 1.

61] Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII (1526–1618)*, Praha 2005, s. 168–194; Josef VÁLKA, *Konflikt české zemské obce s králem 1546–1547. Ferdinand I. a počátky absolutismu II*, Časopis Matice moravské 2006, č. 1, s. 37.

62] Registra bílá, fol. 202v.

63] Petr VOREL, „*Přátelské snešení stavův českých*“ z března 1547 a jeho signatáři. in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj toku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice – Praha 1999, s. 8–121, zvl. s. 87, 110.

64] SOA Praha, VS Březnice, inv. č. 12, sign. I-19, kart. 1, nečíslováno.

65] Registra bílá, fol. 31r, 68v, 74v, 82r, 84v.

hospodařením na svrčovském statku v polovině 16. století. Bez tohoto stručného přiblížení jeho hospodářského zázemí a aktivit v něm by obraz Jana Jeniška byl neúplný a zavádějící.

Jan Jenišek se zaměřil na zemědělská odvětví, která patřila ve své době k nejvíce rentabilním. Zejména se věnoval chovu ryb, ovci a pěstování obilovin. Využíval trojpolní osevnický systém, přičemž na neosetých polích nechával pást ovce a skot. Ve svém pojetí v podstatě kopíroval ve zmenšeném měřítku hospodaření šlechtického velkostatku ve vlastní režii. K zajištění pracovních sil využíval své poddané a často také námezdní pracovníky. Veškerá správa statku ale ležela na jeho bedrech za občasných pomoci synů.

Poměrně členitý terén v okolí města Klatov Jan Jenišek dokázal dobře využít. Úrodné části země v údolích mu sloužily jako pole, méně výnosné a přístupné polohy zase využíval jako louky a pastviny a nepřístupné svahy porostlé lesy mu sloužily jako zdroj dřeva. Na mnoha místech měl různé velké rybníky, které využíval pro chov ryb odlišného stáří. Základnu statku a pomyslné správní centrum tvořila svrčovecká vodní tvrz. Zásoby na zimu pak uchovával většinou ve stodolách ve Štěpánovicích. V této vsi měl Jenišek také chlévy a ovčince, kde se mu o početná stáda staral ovcák. Na specializovanější práce při údržbě, ale také výstavbě nových zařízení si Jenišek zval zkušené odborníky (stavbu pily si např. smluvil klatovským mlynářem Matoušem Pithou).

Z obilovin pěstoval Jan Jenišek pšenici, ječmen a oves. Vedle toho se zaměřil také na chmel, na Klatovsku v 16. století velmi populární. Hnojení mu zajišťovala stáda ovci a skotu, která ovcák vyháněl na zvolené pole a úhory. Ovce se po většinu roku pásly venku, a to i při mírných zimách, kdy je Jan Jenišek přikrmoval. V závislosti na charakteru zimy je pak zaháněl do ovčinců. V létě musel zajistit dostatek potravy pro dokrmování zvířat v zimě. S přípravou, tedy sušením a sklizením sena mu pomáhali robotující poddaní. Značnou péči věnoval Jenišek rybníkářství. Měl poměrně velké množství rybníků různých velikostí, v nichž choval nejen kapry, ale také štiky nebo okouny.

Jan Jenišek byl nejen schopný zemědělec, ale také obchodník. S produkty svého hospodaření často obchodoval, ale nejednou je i prostě směňoval. Prodával pšenici či ječmen, nebo je vyměnil za hotové pivo. Čile obchodoval s rybami nebo kapřím plodem, ovci nebo chmelem. Zboží, které si nemohl sám obstarat, musel nakupovat u sousedů nebo na trzích v blízkých Klatovech či jiných městech. Takto si opatroval především látky, kůže a kožešiny, železo či různé drobné zboží typu svíček, jídla či jiného luxusnějšího zboží.^{66]} Ve svém hospodaření dosahoval Jan Jenišek značných úspěchů, což se odrazilo na postupném majetkovém vzestupu.^{67]}

S postupujícím časem musel Jan Jenišek řešit další zabezpečení svých dcer. S dcerami Alžbětou, Apolonií, Voršilou, Ludmilou, Helenou, Marianou, Kateřinou, Majdalenou a Markétou měl zřejmě nemalé starosti při hledání potenciálních ženichů, zvláště když je musel zajistit věnem. Víme, že se z nich vdaly pouze čtyři – Voršila za Jana Hodějovského z Hodějova, Alžběta za Bohuslava Haranta z Polžic, Mariana za Petra Mitrovského na Jetřichovicích a Markéta za pana Mitrovského na Přestavlcích.^{68]} Obzvláště o sňatku

66] R. BEHENSKÁ, *Všední život nižšího šlechtice*, s. 83–118.

67] Vzhledem k chybějícím pramenům podobným Registrům bílým z prostředí nižší šlechty 16. století je těžké hodnotit Jeniškovy hospodářské aktivity a řízení jeho statku z obecnější perspektivy. Jediněnost pramene dokazují například moderní databáze shromažďující výrazy staré češtiny. Některá slova z těchto databází (zejména z oblasti zemědělství a řemeslné práce) odkazují na jediný výskyt pouze v Registrech bílých.

68] V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 241–242, 246–7; viz také Antonín TRUHLÁŘ a kol., *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do začátku 17. století 2*, Praha 1966, s. 317, 318; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 51, s. 1. Údaje jsou doloženy také v: NA Praha, Genealogická sbírka Dobřenský,

Voršily s Janem Hodějovským z roku 1556 víme podrobnosti díky básním humanistických básníků, kteří opěvovali svého mecenáše Hodějovského. Pro šedesátiletého Hodějovského to byla již třetí svatba. Svatební veselí zajistil pro dceru svého věrného služebníka Jana Jeniška jeho patron Adam ze Šternberka na Zelené Hoře. Otec Jenišek poskytl dceři věno ve výši 100 kgm.^{69]}

Za rok a dva měsíce se Voršila vrátila z Řepice, kam se s Hodějovským přestěhovala, zpátky na Svrčovec. Stalo se tak ze zcela prozaického důvodu – chtěla za pomoci matky porodit své první dítě. Když se chlapec narodil, Jan Jenišek hned napsal zprávu a poslal ji Hodějovskému, který spěchal na Svrčovec. Novopečený otec začal chystat křtiny a shánět kmotry. Mezi nimi se objevili například Petr Čejka z Olbramovic, Trystram z Předence či Jiřík Harant, otec později slavného Kryštofa Haranta. Hodějovský vybral pro svého syna jméno Bohuslav. Patrně jako připomenutí svého v mladém věku zemřelého synovce.^{70]} Básník Mitis a další soudobí básníci jako Vavřinec Špan, Šimon Proxenus ze Sudetu, Jiří Vabrusius nebo Šimon Enius oslavovali Hodějovského potomka. Bohužel, dítě žilo sotva půl roku. Paní Voršila první den roku 1557 povila dceru, avšak sama již roku 1562 zemřela.^{71]}

Básník Tomáš Mitis nadneseně přirovnal Jeniškovy dcery k devíti múzám boha Apollóna.^{72]} O dcerách píše: „*Všecky prosluly hospodárností a smyslem pro domácnost. Když na hradě byli hosté, matka sice vrchní správu vedla, ale dcery se jedna po druhé v řízení kuchyně vystřídaly. Jako matka, paní Anna, byla mistrná hospodyně, tak otec Jan Jenišek byl rozumný a přísný hospodář a pod okem páně vše se výborně a řádně dařilo.*“^{73]} Z občasných zmínek Register víme, že Jeniškovy dcery nepomáhaly jen v kuchyni. Někdy přebíraly otcovu poštu a vyřizovaly za něj neodkladné záležitosti v době jeho nepřítomnosti na Svrčovci, jindy se samy stávaly poselkyněmi zpráv a písemností, či přebíraly zboží. O osudech většiny dcer toho mnoho nevíme. Pozdější zprávy hovoří o tom, že Helena a Lidmila zůstávaly ještě v roce 1594 svobodné. Nejmladší Kateřina a Mandalena zemřely jako neprovdané a pochovány byly v Bělčicích.^{74]}

Jak již víme, Jenišek po celý svůj aktivní život rozšiřoval nemovitý majetek. Vedle toho ještě po mnoho let držel v zástavě tři kmetčí dvory v Kalenicích. Původně se jednalo o starý dluh Václava Sádla z Kladrubec ve výši 80 kop, 40 a půl grošů českých, který Jeniškovi nechal Sádlo při obnově zápisů desek zemských v roce 1548 zapsat na třech kmetčích dvorech s platy v Kalenicích. Jenišek však tyto zástavní majetky podržel po několik let. Protože dlužil shodnou částku svému příbuznému z matčiny strany Janovi mladšímu Kanickému z Čachrova, postoupil mu deskovým zápisem v roce 1554 své právo na kalenické dvory.^{75]}

Aby Jenišek scelil své majetky, usiloval o získání gruntů mezi Tupadly a Koryty, které od ručitelů za Adama Lva z Rožmitálu získal Adam ze Šternberka. Jenišek požadoval grunty za dluh 25 kgč, které mu Adam dlužil.^{76]} Jenišek si poznamenal i to, jak žádal

inv. č. 417 – Jenišek z Újezda.

69] Registra bílá, fol. 96r.

70] Josef JIREČEK, *Bohuslav Hodějovský z Hodějova*, Časopis Musea Království českého 58, Praha 1884, s. 194.

71] V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 51, s. 1–2.

72] H. JIREČEK, *Z dějin rodiny Hodějovské*, s. 985; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 973–986.

73] V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 51, s. 1.

74] Tamtéž; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 247, pozn. 36.

75] Registra bílá, fol. 275rv; V. TŘEMŠÍNSKÝ, KL 8, 1889, č. 41, s. 1.

76] Tamtéž, fol. 274v–275r.

Adama o pozemky: „*Item potom A[nn]o 1553 v středu na den svatě Lucie na Zelené hoře v večer po večeri promluvil sem ku panu Adamovi z Šternberka před panem Trystramem Předenicí tato slova[.] Jakož sem předešlejších časův vaší milosti žádal[.] což někdy pan Vilím Švihovskej gruntuov[.] luk neb porostlin oddal korytskejm lidem za to[.] co jest jim byl rybníkem bezděkovskejm jich gruntuov korytskejšch zatopil[.] abyste mi to prodati ráčili[.] což by va[ší] mil[os]ti na tom sešlo v tom prodaji Viktorýnovi[.] že bych to vaší milosti tak zaplatiti chtěl [...].“^{77]} Jeníšek Adama prosil, aby grunty neprodával klatovskému měšťanovi Viktorýnovi Pekovi. Podařilo se mu Adama přesvědčit a ten mu nechal zboží zapsat do desek zemských. Jeníšek tak vytvořil severozápadně od města Klatov pás vlastních držav.*

Na počátku 50. let 16. století se rozhořel spor mezi pány z Rožmberka a knížaty z Plavna kvůli zasedacímu pořádku na jednání zemského soudu, a tím i o přední místo v české stavovské obci. Řešilo se, kdo bude sedět na nejčestnějším místě po pravici panovníka. Knížatům z Plavna se podařilo získat speciální privilegia v době, kdy Vilém z Rožmberka byl ještě neplnoletý, a začlenit je do opraveného zemského zřízení z roku 1549. To se již zplnoletnému Vilémovi nelíbilo a ohradil se při zasedání soudu v roce 1552, kterého se odmítl účastnit, pokud by měl sedět až za knížaty z Plavna. Léta táhnoucí spor se vyřešil ve prospěch Rožmberků. Pomohla mu početná podpora zemské šlechty, na jejímž seznamu ze zasedání zemského sněmu z roku 1554 bychom našli jména Adama ze Šternberka a Jana Jeníška.^{78]} Občas se Jan dostával i do těsnějšího kontaktu s Vilémem z Rožmberka a jeho dvorem. Ten jej například v roce 1553 pozval „*k veselí služebníka svého*“.^{79]}

Pomyslného vrcholu úřednické kariéry dosáhl Jan Jeníšek v roce 1555, kdy se stal místokomorníkem Království českého. Zaznamenal si dokonce řeč nejvyššího purkrabího, kterou jej jmenoval do tohoto zemského úřadu: „*Protož pan váš nejvyšší komorník krá[lo]vst[í] českého s jich milostmi pány ouředníky a soudci zemskejšmi [...] uznavši hodnost k tomu ouřadu osoby vaší ráčily jsou panu raditi[.] aby vám takový ouřad místokomornictví dal a místo své vámi opatřil[.] neb sau jich milost o vás věda jináč neráčily slyšeti[.] než že se te se vždycky dobře[.] ctně a chvalitebně chovali [...] A protož vám ten ouřad místokomornictví dává a vám věř[í] [.] že se v tom ouřadu chovati a ten ouřad tak spravovati budete[.] jakž na ctného[.] dobrého[.] zachovalého rytířského člověka záleží [...]“^{80]} Jan Jeníšek vstoupil do úřadu v pokročilém věku a vydržel v něm jen do roku 1557, kdy musel ze zdravotních důvodů odejít.^{81]} Nejvyšší purkrabí a další páni včetně Adama ze Šternberka „*lítost nad tím mají[.] že neslyší[m] a jaká poctivá osoba má s těmi vlasy šedivými jest a kdybych i odpuštění vzal [...] Pověděl sem[.] že nežádám[.] než když ouřadu prázden**

77] Tamtéž, fol. 303r.

78] Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 492; Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků. I. Život Viléma z Rožmberka*, Praha 1985, s. 92; Jaroslav PÁNEK, *Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století. Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547–1556*, Československý časopis historický 31, 1983, s. 864.

79] A. SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských*, s. 63.

80] Registra bílá, fol. 292rv.

81] Tamtéž, fol. 183rv; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 248; R. BACÍK, *Přibík Jeníšek z Újezda*, s. 9 ale chybně uvádí, že se Jan Jeníšek stal místokomorníkem až v roce 1556, stejně jako *Ottův slovník naučný* 13, Praha 1898, s. 229; do desek zemských byla po Jeníškově odchodu zanesena zpráva, která mj. obsahuje vcelku obvyklou frázi, že se Jan Jeníšek v „*úřadě svém dobře věrně a spravedlivě zachoval*“. Registra bílá, fol. 282v.

budu[,] aby za některé léto mi milost dali[,] že zavina hlavu lehnu a do Prahy nepojedu[.]^{82]} Posléze se Jeníšek uchýlil do ústraní domů na tvrz Svrčovec.

Dne 8. září 1563 Jan Jeníšek prodal a postoupil Adamovi Nebílovskému z Drahobuze a na Poleni své nároky v ceně 3300 kgm na ves Lučici a majetek, který vlastnil ve Slatině, Malé Poleňce a Mlýnci s výjimkou několika vyjmenovaných poddaných. Prodej posloužil rovněž k umoření dluhu syna Viléma, který měl vůči Adamovi a Kryštofovi Sedleckým z Újezdce. Nebílovský na sebe dluh převzal.^{83]} Již ve čtvrtek po svatém Prokopu (5. července) 1565 Jeníškovy synové jako nedílní bratři a dědici postupují Nebílovskému prodané majetky. V té době byl tedy jejich otec již po smrti.^{84]}

Úmrtím „hlavního hrdiny“ se uzavírá chronologicky pojatá životopisná část tohoto příspěvku. Smrt se stává obvykle impulsem k bilancování právě vyhaslého života každého jedince. Nejinak tomu bude na následujících řádcích, které krátce zhodnotí a případně uvedou do kontextu doby a tehdejší šlechtické společnosti některé tematické okruhy, kterým na předchozích stranách nemohla být věnována patřičná pozornost.

I když nejsme bezpečně zpraveni o všech náležitostech Jeníškovy domácnosti, lze tvrdit, že Jeníšek svým životním stylem stál na rozhraní prvních dvou kategorií Bůžkovy typologie rytířských domácností.^{85]} V některých ohledech vedl život jako dobře prosperující sedlák, na druhou stranu se snažil vést domácnost hodnou zemského úředníka.

Svrčovecká tvrz byla patrně upravena z pozdně středověké starší půlkruhové stavby, kterou od okolí odděloval vodní příkop. Dle humanistických básníků měla tvrz věže natřené červenou barvou.^{86]} V okolí tvrze se nacházely rybníky, hospodářské budovy a zahrada. Co se týká vnitřního členění obytné části tvrze, jistě musela mít větší množství místností, aby se tam vešla početná Jeníškova rodina. Ve sklepích měl Jeníšek truhly a almary, do nichž ukládal korespondenci a další písemnosti, které pečlivě třídil podle stavovské příslušnosti. O dalším vybavení tvrze mnoho nevíme. Zajímavostí však je Jeníškův zápis o tom, jak si nechal opravit a vymalovat křišťálovou sklenici obloženou stříbrem, která měla být navíc opatřena rodovým erbem.^{87]}

Co se týče ošacení, zdá se podle četnosti zápisů o šití oděvů v Registrech, že Jeníškoví na odpovídajícím ošacení záleželo. Jeníšek si na tvrz zval kožišníky a krejčí, kteří zde zhotovovali oděvy nejen pro členy rodiny, ale také pro poddané. Ze zápisů je zjevné, že poddaní dostávali základní kusy oděvů, zatímco Jeníškovy děti měly šatstva více, některé

82] Registra bílá, fol. 294r.

83] NA Praha, Desky zemské, DZV 57 H 8–10; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeniškové z Újezda*, KL 8, 1889, č. 47, s. 1, V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 248–249.

84] V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 249.

85] V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 141–151.

86] Díky básníku Mitisovi se dozvídáme i o tom, jak vypadala svrčovecká tvrz: červené věže tvrze se tyčily do dálky nad rybníkem a lesem. H. JIREČEK, *Z dějin rodiny Hodějovské*, s. 985.

87] Touto zakázkou pověřil Jan Jeníšek klatovského měšťana a svého obchodního partnera Linharta Šindela v roce 1553. Původní sklenice či váza se Jeníškoví rozbila a chtěl ji nechat opravit. Váza byla opatřena křišťálovým vikem zakoupeným v Norimberku. Jeníšek dále požadoval: „*A na tom štítku nechť mi jednorožce vyryje v skoku a vocas vyzdvižený ať má nahoru a štítke ať jest čárkou rozdělený taktó* [Jenišek názorně nakreslil – pozn. aut.] *a stříbro ať vynaří a vyčistí zase*“. Nechával si tedy na sklo vyryt erb Jeníšků z Újezda. Kromě erbu mělo dílo zobrazovat ještě štitonoše, tj. mužíka, který drží štít, a dále jablka a motýla. Jeníšek dával Linhartovi další instrukce, například ať to „*všecko do krabice sklade a senem proklade[,] aby se nezlámalo a nestlouklo*“. Evidentně šlo o luxusní a drahý předmět, proto měl Jeníšek strach, aby se po cestě nerozbil. Registra bílá, fol. 85rv.

kusy pak ze vzácnějších a dražších látek. Mnohdy krejčí oděvy pouze opravoval nebo přešival staré.^{88]}

Jednu z mnohých „vznešených“ aktivit představoval pro rytíře literární mecenát. Jednalo se o podporu vydání literárních děl. Za finanční příspěvek byl otisknut v dané knize erb mecenáše, případně mu autoři či vydavatelé na stránkách knihy vyjádřili vděčnost dedikací.^{89]} Jan Jeníšek se patrně k této aktivitě dostal díky svému zeti Bohuslavu Hodějovskému z Hodějova. Příslušníci tohoto rodu patřili k největším podporovatelům knižní produkce v Čechách ve sledované době. Hned vedle erbu Jana Hodějovského lze najít jeniškovský erb v prvním vydání Matthioliho herbáře z roku 1562. Jedná se však o jedinou dosud známou aktivitu Jana Jeniška v tomto směru.

Zastavme se ještě u Jeníškových majetkových poměrů. Už výše jsme hovořili o majetkovém přiznání nutném pro určení počtu mužů vypravených do vojska zemské hotovosti. Zjednodušeně bychom mohli odhadnout Jeníškův majetek k roku 1543, který se pohyboval kolem jednoho tisíce kop grošů českých. V průběhu 40. a 50. let 16. století Jeníšek stále rozšiřoval své majetky. Pokud bychom hledali přesnější čísla, musíme se poohlédnout po berních rejstřících či dalších pramenech zachycujících majetkové poměry českých stavů. Dobově nejbliže máme k dispozici odhad majetků stavů k roku 1557. Problematičnost těchto pramenů se však ukazuje v jejich nepřesnosti. Ne všichni přiznali skutečnou výši svých majetků nutnou pro výpočet daní a pro vojenské účely. Nicméně alespoň pro orientaci postačí. Jan Jeníšek k roku 1557 přiznal 1972 kgč svého majetku, majetku poddaných 453 kgč, celkem tedy 2425 kgč. Jedná se o dobu, kdy majetek Jana Jeniška zaznamenal svůj vrchol. I přesto se stále radil k méně zámožnému rytířstvu.

I tak je úctyhodné, jak se Jeníškoví podařilo neúnavnou prací rozšířit své majetky a vybudovat si pověst úspěšného muže. Svým konáním a úspěchy zařadil sebe i své potomky pevně mezi privilegované obyvatele země, takže už nikdo nemohl pochybovat o stavovské výlučnosti Jeníšků z Újezda. To byl patrně Janův celoživotní cíl, posuzujeme-li jeho životní cestu z hlediska dochovaných pramenů. Jak by svůj život zhodnotil on sám, nevíme. A jak se vším hmotným i nehmotným kapitálem, kterého dosáhl otec, naložili Jeníškovy synové?

Jan Jeníšek zanechal závěť, její znění však nemáme k dispozici.^{90]} Existuje nicméně mnoho zápisů z pozdějšího handrkování synů o majetek. Tato následná historie Jeníšků je bohatá na zajímavé osudy Jeníšků z Újezda. Ve stručnosti se s ní také seznámíme.

Jak se zdá, synové převzali žezlo svého otce nejen na Svrčovci, ale i v politických záležitostech. Arcikníže Ferdinand například povolal v květnu roku 1566 Viléma na jednání do Plzně a následně hned na Pražský hrad. Vilém s bratrem Burianem vykonávali post relátora k deskám zemským v roce 1565, Vilém ještě v roce 1571.^{91]}

Bratři Jeníškové zůstávali po otcově smrti v nedílu a spravovali zděděný statek společně. Bylo ale jen otázkou času, kdy se majetkově oddělí. Nasvědčovaly tomu četné

88] R. BEHENSKÁ, *Všední život nižšího šlechtice*, s. 122–126.

89] V. BŮŽEK, *Literární mecenát a nižší šlechta v předbělohorských Čechách*, in: Husitství–reformace–renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, Praha 2004, zvl. s. 832, 840.

90] Vojtěch Jaromír Nováček nenašel Jeníškovu závěť v deskách zemských. Také Radek Bacík uvádí, že závěť Jana Jeniška je nezvěstná dle inventáře SOA Praha, VS Břežnice. Jeníškův kšaft však nebyl součástí tohoto fondu již v době, kdy jej archiv přejímal. Pravděpodobně se kšaft nacházel v jeniškovském dědictví na Břežnici, kde zanikl nebo byl zcizen. V současné době je tedy nezvěstný. Za informace děkuji Mgr. Jiřímu Smitkovi.

91] A. SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských*, s. 63; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 249, pozn. 42.

spory. Nejmladší bratr Vladislav si stěžoval nejvyšším zemským úředníkům, že ho bratři zkracují v jeho právech. V roce 1571 obeslal Vladislav Jeníšek své bratry Viléma a Buriana a žádal svůj díl dědictví. K vyrovnání došlo na podzim 1571 – bratři měli vyplatit Vladislava 4500 kgm včetně „svršků a nábytků“ ve formě peřiny, duchny, svrchního polštáře, dvou podušek a prostěradla, dále dvou krav a dobytka, který má mezi poddanými, deseti strychů ova, zbroje pro dvě osoby, dvou ručnic, cínové mísy, talířů, konví, ubrusů a ručníků. Desky zemské také zmiňují informaci z otcova kšaftu, a to, že starší bratři Vilím a Burian měli opatrovat sestry a obstarat jejich věno.^{92]}

K Vilémovi se váže zpráva z roku 1577, kdy jej Rudolf II. žádal, aby se zúčastnil průvodu při převozu těla Maxmiliána II. z kláštera u Lince do Prahy. Konkrétně měl Vilém jet do Budějovic, Soběslavi a Tábora, protože to měl do těchto měst nejbližší ze Svrčovce, a odtud pak průvod doprovodit až do Prahy. O dalším životě Viléma Jeníška (zatím) zprávy nemáme.^{93]}

Mikuláš Dejm ze Strítěže pohnal před zemský soud v roce 1587 Buriana Jeníška, neboť po něm chtěl zaplatit výdaje ve výši 32 kgm za pohřeb Vladislava Jeníška. Burian se splacením otálel, avšak po půhonu částku složil ještě téhož roku. Nejmladší Vladislav byl tedy v roce 1587 již mrtev.^{94]}

Pokračovatelem celého rodu Jeníšků se stal druhorozený Burian Jeníšek, k jehož životu se vážou pestré doklady. Burian zřejmě pochyboval v otázce náboženství. Ukázal to v roce 1584, kdy poskytl ochranu augustiniánskému knězi Janovi, který se přiklonil k protestantské víře a utekl z pivoňského kláštera. Burian jej přijal a Jan měl působit jako protestantský farář na Svrčovic. Pěvor kláštera údajně vysílal posly, kteří přemlouvali kněze k návratu, ale Burian jej nechtěl nechat odejít. Převor se s tímto problémem obrátil na arcibiskupa. Vyústění této epizody neznáme, ale podle všeho Burian do budoucna zůstal věrný katolictví.^{95]} Rytířskou odvahu dokázal při své účasti v protitureckých taženích. Dne 10. září 1594 stál Burian ve vojsku chystajícím se do protiturecké války při přehlídce „druhého pluku pěšího“ u Znojma. Měl s sebou 4 pěší a jednoho syna na koni.^{96]} Burian rovněž figuruje jako věřitel Rudolfa II. v přehledu deskami zapsaných dluhů při české komoře z roku 1589, kdy mu bylo zapláceno 187 dlužných kgm, ale stále zůstávala pohledávka 670 kgm.^{97]} Není jasné, zda tento dluh vznikl půjčkou české komoře, nezaplacením služby, či jinak.

Burian Jeníšek zemřel 21. dubna 1599 a byl pohřben v kostele ve Štěpánovicích. Burian měl s manželkou Reginou z Klenového a z Janovic pět synů: Jana, Viléma, Jindřicha, Přibíka a Buriana. Správa svrčoveckého statku po otcově smrti spadla na nejstaršího bratra Jana. S bratry zůstávali v nedílu, což však vedlo k četným problémům a snahám

92] NA Praha, Desky zemské, DZV 60, fol. L 13. Vladislav pak v deskách zemských stvrdil své majetkové oddělení od bratrů a přijetí svého dědického dílu: NA Praha, Desky zemské, DZV 17, fol. L 24; V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 9, 1890, č. 3, s. 1–2; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 249–250.

93] V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 9, 1890, č. 5, s. 1; A. SEDLÁČEK, *Listy ze ztracených archivů panských*, s. 63.

94] V. TŘEMŠÍNSKÝ, *Jeníškové z Újezda*, KL 9, 1890, č. 8, s. 1 a č. 9, s. 2.

95] Klement BOROVIČ, *Martin Medek, arcibiskup pražský: historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1581–1590*, Praha 1877, s. 65.

96] R. BACÍK, *Přibík Jeníšek*, s. 10; *Sněmy české* 8, Praha 1895, s. 688 a 694. Burianovu účast v protitureckých taženích zmiňuje také majetát k povýšení Přibíka Františka z Újezda do panského stavu. SOA Praha, VS Břežnice, inv. č. 11 a 12, sign. I-19, kart. 1, nečíslováno.

97] R. BACÍK, *Přibík Jeníšek*, s. 9, pozn. 54; *Sněmy české* 7, Praha 1891, s. 41, 159.

bratrů o majetkové oddělení. Vilém a Jindřich vinili Jana před císařem ze špatného hospodaření. Ten se obhajoval, že převzal statek ve špatném stavu a musel do jeho obnovy hodně investovat. Vilém a Jindřich údajně jen zaháleli a rozhazovali peníze. Jan poslal omluvný spis bratrům, jejichž odpověď odmítající Janova obvinění jen umocnila zlou vůli mezi bratry. Při mělo ukončit nařízení císaře Rudolfa, aby Jan vydal bratrům jejich dědické podíly. K rozdělení svrčoveckého statku došlo 23. srpna 1605. Jenže celý spor měl ještě krvavou dohru. Na Nový rok 1606 Jan udeřil a postřelil bratra Buriana ručnicí, Viléma zas poranil tesákem na hlavě a způsobil mu tím smrtelné zranění. Další z bratrů Jindřich pohnal Jana k soudu kvůli bratrovraždě.^{98]}

V dalších letech se bratři, zdá se, usmířili. Posléze zprávy o nich utichají. Víme jen, že Jindřich zemřel bezdětný. Příbík se nacházel v době bratrského sporu v zahraničí na studiích^{99]} a po návratu se vrhl na úřednickou dráhu. V dubnu roku 1611 již působil jako rada soudu nejvyššího purkrabství pražského, v roce 1616 se stal písařem menších desek zemských. V březnu 1617 pak Příbík odkoupil od svých bratrů Jana a Buriana polovinu Svrčovce a celou tvrz a ves Štěpánovice, majetky v Dehtíně a Vícenicích, ze kterých ještě vykoupil platy plzeňského dominikánského kláštera v Plzni.^{100]}

Po stavovském povstání roku 1618 se Příbík ocitl na seznamu nechtěných osob. V listopadu téhož roku došlo k jeho zatčení v Plzni. Březnový zemský sněm z roku 1619 Příbík odsoudil k vypovězení ze země a ke konfiskaci jeho statků, ovšem za předchozího vyrovnání všech dluhů. Poté, co opustil vězení, odjel do německého Pasova. Posléze se dostal do Vídně, kde působil přímo na císařském dvoře. Karty se obrátily a v roce 1621 dosáhl Příbík jmenování královským prokurátorem a žalobcem, který soudil povstalce. Zajímavostí je, že Příbíkův bratr Burian podepsal v roce 1619 stavovskou konfederaci i podpořil zvolení Fridricha Falckého, ale „*vyhradil si, co by bylo proti náboženství katolickému*“.^{101]} Díky tomu dosáhl na přímluvu bratra Příbík v roce 1622 omilostnění a musel odevzdat 100 zl. rýnských na podporu výchovy nemajetných šlechtických synků.^{102]}

Díky své loajalitě panovnické moci mohl Příbík výhodně získat konfiskované majetky. Zakoupil nejen domy v Praze, ale také zbývající část válkou zničeného rodového majetku od bratra Jana. Příbík Jeníšek v rámci konfiskačních jednání narazil na Březnici, kterou získal pro vlastní osobu. V červnu roku 1623 se stal karlstějnským purkrabím a navíc dostal za úkol zrevidovat zápisy v deskách zemských z doby stavovského povstání. Toho roku se také oženil s Lidmilou Kateřinou z Talmberka ze starého panského rodu. Lidmila vstoupila do manželství s věnem 17.500 kgm a Příbík jí nechal zapsat na svrčoveckém statku jmění ve stejné výši. Svrčovecký statek Příbík ještě v roce 1630 rozšířil o vsi Tětětice, Újezdec, Habartice, lesy Hůrku, Horu, v Hutěch a v Jelení, které koupil od města Klatov.^{103]}

V roce 1624 se Příbík Jeníšek stal podkomořím královských měst. I zde se projevilo jeho smysl pro pořádek, a to například při vedení úředních knih. Řádně vykonával také protireformační rozkazy, s nimiž patrně neměl jako hluboce věřící katolík konfesní problém. Nepodporoval však hrubé násilí a uvědomoval si, že hromadný odchod obyvatel může mít neblahý hospodářský dopad.

98] Podrobně V. SMOLOVÁ, *Příbík Jeníšek*, s. 3; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 250–253.

99] Příbík byl společně se Lvem Burianem Berkou z Dubé a z Lípy v letech 1604–1605 na kavalírské cestě v německém Ingolstadtu a v Římě. V. SMOLOVÁ, *Příbík Jeníšek*, s. 3.

100] Tamtéž, s. 3, 8–9; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 253–254.

101] Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882, s. 217.

102] V. SMOLOVÁ, *Příbík Jeníšek*, s. 8–12.

103] Tamtéž, s. 12–15; V. J. NOVÁČEK, *Jan Jeníšek*, s. 255.

Přibík sám prováděl rekatolizaci březnického panství za pomoci jezuitů. Pozval si k tomu proslulého misionáře Albrechta Chanovského. Jeho podpora jezuitského řádu se projevila nejen na Březnici, ale také v jeho rodném kraji. Přibík totiž v roce 1638 prodal svůj svrčovecký statek právě klatovské jezuitské koleji, která byla na jeho přímmluvu založena.^{104]} V Březnici nechal vystavět nový kostel a založil jezuitskou rezidenci, v roce 1650 povýšenou na kolej.^{105]}

Pomyslný vrchol kariéry znamenalo pro Přibíka jmenování nejvyšším zemským písařem roku 1640. Dva roky poté mu panovník udělil majestát, v němž byl Přibíkovi polepšen erb a došlo ke změně ve jméně – vypustilo se „Jenišek“ a začal se nazývat jen „z Újezda“. Navíc se Přibíkovi podařilo dosáhnout pro svého synovce Přibíka Františka povýšení do panského stavu. Sám pro sebe patrně o společenský vzestup příliš nestál, neboť by tím přišel o vysoký post nejvyššího písaře, obsazovaný příslušníky rytířského stavu. Přibík ukončil svou životní pouť způsobem, jaký by si přál asi každý katolík barokní doby – zemřel při bohoslužbě 25. března 1651. Pohřben byl v kostele sv. Ignáce v Březnici.^{106]}

Jelikož neměl Přibík v manželství s Lidmilou Kateřinou žádné potomky, ustanovil za svého dědice potomka nejstaršího bratra Jana, tedy Přibíka Františka. Jeho syn Jan Josef se stal posledním mužským členem rodu. Přežil své syny i vnuka a zemřel v roce 1728. Ukončil tak dějiny rodu Jenišků z Újezda.^{107]}

Cílem předloženého příspěvku bylo seznámení s pestrým životem Jana Jeniška z Újezda a na Svrčovci v kontextu stručných dějin celého rodu Jenišků, později pánů z Újezda. V bezmála třísetleté historii šlechtického rodu jsme zaznamenali hned několik významných osobností, kterým se podařilo svými činy a schopnostmi dostat ideálům šlechtické výlučnosti v boji, politice a službě zemi, hospodaření i zbožné podpoře katolické víry. To vše by se neobešlo bez motivace, tížádnosti, vrozených politických schopností a hlavně pracovitosti a píle. Poslední dvě vlastnosti byly patrně sjednocující pro ty z rodu Jenišků, kteří to, jak se říká, dotáhli daleko. Je zřejmé, že obrovskou pracovitostí se podařilo Janu ml. Jeniškovi upevnit postavení mladého rytířského rodu, jehož základy položil jeho otec. Vedení a správa statku, politická kariéra i péče o četnou rodinu Jeniškovi nedovolovaly nijak zahálet. Jak je patrné z Register, které si vedl, patřil zcela jistě mezi velmi pečlivé a schopné hospodáře. Díky tomu mohl svůj stateček stále rozšiřovat, až vytvořil ucelený pás držav severozápadně od města Klatov. Uznání a důvěru šlechtických sousedů z Klatovska odrážela jeho častá role v mimosoudním řešení jejich sporů a z části i ve jmenování krajským hejtmanem. Z nevýznamného nižšího šlechtice se mu podařilo vypracovat až do společnosti nejmocnějších hodnostářů v zemi S některými z nich dokonce udržoval i vztahy důvěrnějšího charakteru. Jan Jenišek žil na malé tvrzi na Svrčovci, přesto v mnoha činnostech kopíroval právě kulturní i společenské aktivity vyšších šlechticů. V citlivých záležitostech politiky a společenského života jej patrně vedl Adam ze Šternberka, jemuž Jenišek sloužil a byl mu i přítelem a důvěrníkem. Jan Jenišek z Újezda a na Svrčovci nesporně patří k těm osobnostem nižší šlechty předbělohorského období, které prožily svůj život naplno a dodnes vzbuzují náš obdiv.

104] Statek v té době zahrnoval Svrčovec, Štěpánovice, část Dehtína a Vícenic. Tehdy ještě věřil, že on i jeho potomci budou pohřbeni v kostele sv. Michaela archanděla ve Štěpánovicích. Leč osud vše změnil a Přibík se vlastních potomků nedočkal. V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 255; J. VANČURA, *Dějiny někdejšího král. města Klatov* 2, s. 127.

105] V. SMOLOVÁ, *Přibík Jenišek*, s. 21–24.

106] Tamtéž, s. 22–23.

107] V. J. NOVÁČEK, *Jan Jenišek*, s. 256.

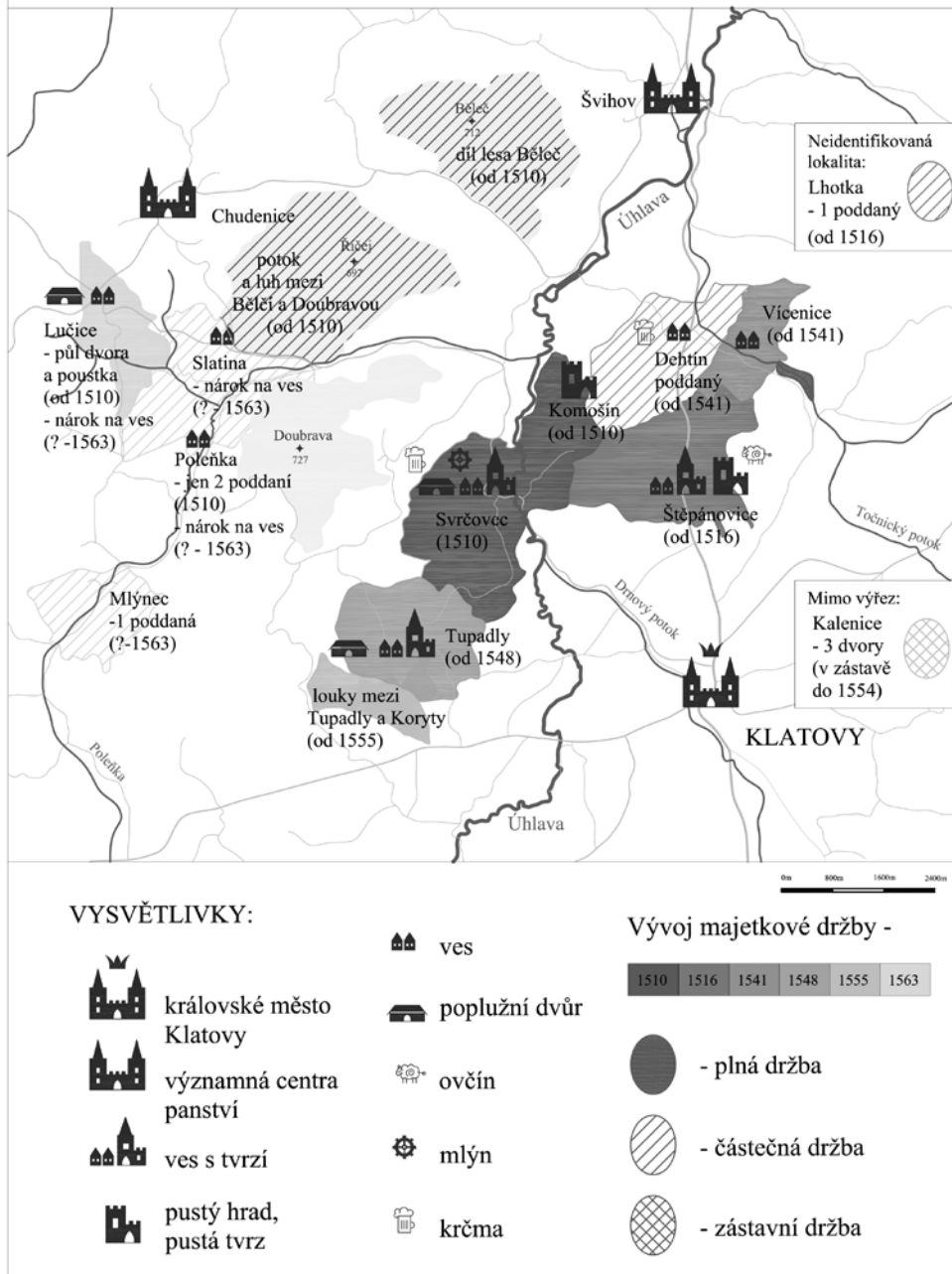
Summary

The first ancestor of the dynasty that is evidenced is Jan of Domažlice, the so called Jeníšek. This Prague citizen and administrator of the Prague Ungelt received several documents from the king and probably sometimes around the end of 15th century he gained his own coat of arms and became called the “heraldic burgher“. His wife Eliška Kanická of Čachrov came from the gentry family that settled in the southwest of Bohemia. They had an only son Jan who, after the death of his father, became an heir and moved from Prague to countryside. In a small village Svrčovec, which is not far away from the royal town of Klatovy, Jan Jeníšek bought estates from his relative Jan Kanický and settled down. The former land law allowed him (as a descendant of the “heraldic burgher“) to consider himself a lesser nobleman who maintained a lower position as a squire. Jan and his wife Anna Sádlová of Kladrubec had 12 children together (3 sons and 9 daughters). Jan started a career of a farmer of his estate. He focused especially on fish, sheep and cattle farming, stock raising and grain cultivation. In addition, he worked as a merchant, conductor and an official in regional and land administration. Moreover, Jan Jeníšek served Adam of Šternberk, lord of Zelená Hora, and thanks to their relationship Jan was enabled to pursue a career of an official. In 1555, he was appointed a deputy chamberlain of the Czech Kingdom.

Jan Jeníšek’s sons Vilím, Burian and Vladislav hold all estates inseparably after their father’s death. Shortly after that, the disputes between brothers broke out, and the parts of estates were divided between them. Only Burian started a family and became the successor of the dynasty. He was famous for attendance at military campaigns against Turks or for hiding an escaped Protestant monk in his fortress. Burian had five sons whose conflicts between each other led to a bloody epilogue. Afterwards, the fourth son Přibík took over the leading position of the dynasty. He devoted his life to a clerical career. After the revolt of Bohemian estates, he became a royal prosecutor and a plaintiff, later a deputy chamberlain of royal towns and finally the supreme land scribe. Přibík also broadened the family estate Svrčovec. However, in 1638 he sold it all to Jesuits of Klatovy and chose another seat, the chateau Březnice. In 1642, Přibík got a coat of arms improvement and received a promotion to aristocracy for his nephew. The history of the dynasty came to an end with the death of Jan Josef of Újezd in 1728.

The dynasty of Jeníšek of Újezd was considered gentry for the whole 16th century. The charismatic personalities appeared in every generation. They were able to keep and improve the position of the dynasty in society and make good use of efforts of their ancestors. Apart from different abilities and diligence, they had to possess diplomatic skills as well so that they could act among vassals while they managed the estate and also in the high society – royal and land-administrative.

MAJETKOVÝ VZESTUP JANA JENÍŠKA PO ROCE 1510

Rozsah majetkových držav Jana Jeniška z Újezda mezi lety 1510–1563.

Dnes stojící domy na místě staré svrčovecké tvrže. Stále je patrný půlkruhový půdorys původní stavby.

Rytířský erb Jeníšků z Újezda

Erb pánů z Újezda

Kostel sv. Archanděla Michaela ve Štěpánovicích. Foto František Iša

Náhrobek Buriana Jeniška z Újezda v kostele ve Štěpánovicích. Foto František Iša